

VERSLAG VAN TWEE HUWELIJKEN

»PRIVÉ-DOMEIN«
NR. 164

AUGUST STRINDBERG

VERSLAG
VAN TWEE HUWELIJKEN

BRIEVEN AAN
SIRI VON ESSEN EN
HARRIET BOSSE

VERTAALD EN VAN
EEN INLEIDING VOORZIEN
DOOR STELLA BROMET

AMSTERDAM • UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS

Copyright voorwoord, inleiding en aantekeningen

© 1990 Stella Bromet

Copyright Nederlandse vertaling © 1990

Stella Bromet/B.v. Uitgeverij De Arbeiderspers

Omslagillustratie: August Strindberg in 1904

Omslagontwerp: Kees Kelfkens/Marjo Starink

ISBN 90 295 4739 1/CIP

INHOUD

Voorwoord 7

Inleiding 9

Brieven aan Siri von Essen 13

Brieven aan Harriet Bosse 167

Aantekeningen 349

Appendix 367

VOORWOORD

Deze nagenoeg integrale vertaling van Strindbergs brieven aan zijn eerste vrouw Siri von Essen en zijn derde en laatste vrouw Harriet Bosse is gebaseerd op *August Strindbergs Brev dl. I, II, III, VII, VIII, IX*, op *Strindbergs Brev till Harriet Bosse* en op *De Återfunna Breven*.

De brieven aan Siri von Essen zijn tot 12 maart 1876 gericht aan Siri von Essen en haar man baron Carl Gustav Wrangel te zamen. De enkele brieven aan Harriet Bosse die niet zijn opgenomen, zijn door haarzelf weggelaten in haar uitgave van Strindbergs brieven voor uitgeverij Natur och Kultur.

De brieven vormen het verslag van twee huwelijken en laten zich, hier en daar ondersteund door een als trait d'union fungerende noot, als een roman lezen.

Ik heb er de voorkeur aan gegeven om Strindbergs vaak inconsequente gebruik van hoofdletters, gedachtenstreepjes en zijn dikwijls foutieve spelling van eigennamen te volgen, omdat een gepolijste versie mijns inziens afbreuk zou doen aan de spontaneiteit van de brieven en de foutieve spelling van eigennamen een interessant licht op Strindbergs persoonlijkheid werpt.

De in de brieven genoemde romans, verhalen en toneelstukken van Strindberg heb ik in het Zweeds laten staan. De Nederlandse titel en eventuele verdere relevante informatie zijn in het notenapparaat te vinden.

Waar Strindberg verzuimd heeft de brieven te dateren staan de juiste data of indien dit niet exact achterhaald kon worden, de maand en het jaar tussen haakjes boven de brief vermeld.

De vertaalster

INLEIDING

Over Strindbergs huwelijken, zijn 'vrouwenhaat', zijn latente homoseksualiteit, zijn gekte is veel gezegd en geschreven.

Ik wil me in deze inleiding echter beperken tot de feitelijkheden, tot een kort, zakelijk verslag van Strindbergs huwelijken met Siri von Essen en Harriet Bosse, zodat de lezer de brieven voor zich kan laten spreken.

In de zomer van 1875 ontmoeten Strindberg en Siri von Essen elkaar voor de eerste keer in het centrum van Stockholm, in het gezelschap van Ina Forstén, een vriendin van Siri en de verloofde van Strindbergs vriend Algot Lange. Niet lang daarna brengt Strindberg een eerste bezoek aan Siri en haar man baron Carl Gustav Wrangel en al spoedig wordt hij een huisvriend van het echtpaar Wrangel.

Hoewel Siri en Strindberg zich steeds meer tot elkaar aangehouden voelen, draait Strindberg iedereen een rad voor ogen door vol te houden dat hij hopeloos verliefd is op Ina Forstén. De situatie wordt nog gecompliceerd door de heimelijke verhouding van baron Wrangel met Sofia In de Betou, een negentienjarig nichtje van Siri von Essen.

In het voorjaar van 1876 barst ten slotte de bom. Strindberg komt tot de conclusie dat zijn 'ongeoorloofde' verliefdheid niet echt ongeoorloofd is en Siri en hij verklaren elkaar hun liefde. Op 3 mei 1876 vertrekt Siri naar haar tante in Kopenhagen om de echtscheidingsprocedure in gang te zetten. Om een schandaal te vermijden wordt beweerd dat Siri wil scheiden om zich aan het toneelspelen te kunnen wijden, iets wat voor een officiersvrouw ongepast zou zijn.

Op 30 december 1877 trouwen August Strindberg en Siri von Essen en tot 1885 leiden zij een relatief normaal huwelijksleven. In die periode worden ook hun drie kinderen Karin, Greta en Hans geboren.

Aanvankelijk woont het echtpaar in Stockholm, maar in maart 1883 vertrekt de familie Strindberg naar Frankrijk en begin 1884 reizen ze verder naar Zwitserland. Daar dienen ook de eerste huwelijksproblemen zich aan. Siri verwijt Strindberg dat hij haar toneelcarrière heeft afgebroken en haar tot huisvrouw heeft gedegradeerd. Bovendien heeft het echtpaar financiële problemen.

In 1885 keert de familie Strindberg weer terug naar Frankrijk. Ze wonen enige tijd in de kunstenaarskolonie in Grez, waar Siri vriendschap sluit met de kunstenares Marie David. Een vriendschap waarvan Strindberg later zou beweren dat het een lesbische relatie was. Na Grez verblijft de familie Strindberg van september 1886 tot november 1887 achtereenvolgens in Zwitserland, Duitsland en weer in Zwitserland.

Inmiddels is het huwelijk van Siri en Strindberg op een geestelijk en seksueel dieptepunt aangeland. Er zijn heftige ruzies en Strindberg beschuldigt Siri bij voortdoring van ontrouw met allerlei heren maar ook met Marie David die—volgens Strindbergs zeggen—Siri probeert over te halen man en kinderen te verlaten. Een scheiding lijkt onvermijdelijk. Toch vertrekken ze eind 1887 gezamenlijk, maar totaal van elkaar vervreemd, naar Denemarken. Wanneer Strindberg in de zomer van 1888 echter beschuldigd wordt van een affaire met het minderjarige Deense meisje Martha, steunt Siri hem. De kans op een echte verzoening is gering, maar een samenwerking op toneelgebied tussen de beide echtgenoten lijkt niet uitgesloten. Strindberg heeft grootse plannen voor een eigen theater en Siri zou de hoofdrol in zijn stukken kunnen spelen.

De verwijdering blijkt echter te groot, er ontstaan opnieuw ruzies en na een slopende, emotionele echtscheidingsprocedure gaan Siri von Essen en August Strindberg op 24 maart 1891 definitief uit elkaar.

Na een tweede huwelijk met de Oostenrijkse Frida Uhl, dat van zeer korte duur is, en de ernstige geestelijke (*Inferno*) crisis die Strindberg daarna in Parijs en Lund doormaakt, lijkt er in zijn leven geen plaats meer voor een vrouw.

Maar begin 1900 ziet Strindberg een jonge Noorse actrice, Harriet Bosse, in de rol van Puck in *Een midzomernachtsdroom*. Hij is diep onder de indruk en nodigt Harriet Bosse uit voor een bezoek om over de rol van de Dame in *Till Damaskus* te spreken.

Pas in februari 1901 bezoekt Harriet Bosse Strindberg voor de tweede keer. Ditmaal om over de rol van Eleonora in *Påsk* te praten. Er volgen nog een aantal bezoeken en in maart 1901 verlooft het paar zich, nadat Harriet Bosse instemmend heeft geknikt op de inmiddels beroemd geworden vraag van Strindberg: 'Juffrouw Bosse, wilt u een kindje van me?' Op 6 mei 1901 trouwt de drieëntwintigjarige Harriet Bosse met de tweeenvijftigjarige Strindberg.

Conflicten kunnen niet uitblijven. Harriet Bosse is een zelfstandige, levenslustige jonge vrouw en haar ideeën botsen voortdurend met die van Strindberg. In augustus 1901 komt het tot de eerste grote crisis. Op 22 augustus verlaat Harriet Bosse, dan twee maanden zwanger, Strindberg en schrijft hem dat ze nooit meer terugkomt. Ze verandert echter toch van gedachten, op 6 oktober 1901 is het echtpaar weer herenigd en in maart 1902 wordt dochter Anne-Marie geboren.

Al spoedig steken de meningsverschillen weer de kop op. Harriet Bosse brengt de zomer van 1902 en 1903 zonder Strindberg buiten Stockholm door. In de herfst van 1903 besluiten ze om definitief apart te gaan wonen en in oktober 1904 wordt de echtscheiding uitgesproken.

Harriet Bosse en Strindberg blijven echter regelmatig met elkaar omgaan en vooral Strindberg is ervan overtuigd dat de band tussen hen zo sterk is dat hij niet verbroken kan worden. Hij blijft Harriet in feite als 'zijn vrouw' beschouwen en wanneer Harriet Bosse hem in april 1908 op de hoogte stelt van haar verloving met de acteur Gunnar Wingård laaien zijn gevoelens voor haar weer in alle hevigheid op. Strindberg weigert te geloven dat Harriet de vrouw van een ander wordt. Op 24 mei 1908 trouwt Harriet Bosse echter voor de tweede keer en komt er voorgoed een einde aan haar contact met Strindberg.

Stella Bromet.

BRIEVEN AAN SIRI VON ESSEN

Vrijdagavond! [25 juni 1875]

Epistel Aan Baron en Barones Wrangel,

(Lieve Vrienden)

Ik ben dodelijk bedroefd... Nu hebben we het over iets anders! P. s. Morgen zal ik U bedanken voor het gastvrije onthaal. Ik ben de Barones het einde schuldig van een gesprek of een toespraak; ter wille van de samenhang en vanwege de verwardheid van mijn mondelinge uitdrukingsvermogen begin ik nog eens bij het begin.

Het begon geloof ik zo! U vertelde dat U altijd een vurig verlangen heeft gehad om toneelspeelster te worden; dat dit verlangen niet kon worden bedwongen, dat het uw leven verstoort, dat u geen rust en vrede kunt vinden... (Nu moet ik iets tussen haakjes zetten. Vergeet wie dit schrijft; anders zult U aanstoot nemen aan een ongehoorde indiscretie, onbeschaamdheid of iets in die geest! Denkt u zich maar in dat u een boek leest; dat het een schrijver is die dit heeft geschreven, en niet iemand die tot nu toe als zodanig is mislukt en over wiens vriendschap met U ik mij zo vaak zijnentwege schaam = Ik schaam mij erover dat U bevriend bent met een schrijver die in ieders ogen schipbreuk heeft geleden; Deze beschaamdheid doet me naar de pen grijpen en er is voldoende van voorradig om een hele kast met boeken te vullen, die ik in tien levens dag en nacht zou willen schrijven, maar ik heb lood in mijn schoenen en ik moet zitten of liggen en kijken hoe de tijd voorbijglijdt, ja, ook daar kan men naar kijken, ik moet horen hoe allen die eens in mij geloofden de hoop hebben opgegeven, hoe men zich langzaam maar zeker troost met de gedachte dat ik ambtenaar* ben geworden,

* De asterisken verwijzen naar de aantekeningen achterin.

ik moet horen hoe degenen die mij haten gelijk krijgen en wat het ergste is, hoe degenen, die in stilte van mij houden, maar dat nooit mogen zeggen, hoe ook zij van hun illusies beroofd worden en in het verborgene treuren over de man van wie ze eens verwachtten dat hij tegenover hen die de macht hebben of haar hebben gestolen, de pleitbezorger zou zijn van henzelf en alle verdrukten; ik voel mij als een doofstomme, want spreken kan ik niet en schrijven mag ik niet, ik ga soms midden in mijn kamer staan en heb het gevoel of ik me in een cel bevind, dan zou ik het zo hard willen uitschreeuwen dat muren en plafond van elkaar werden gereten, en er is zoveel waarover ik het kan uitschreeuwen, daarom zwijg ik—Kijk, dat waren me de haakjes wel—over mezelf!)

U vertelde dat dit verlangen U uw hele leven lang onrustig zal maken. Een onrustig mens is maar een half mens en zo iemand wordt niet gelukkig, ook al is hij, zoals U, zo gelukkig als iemand maar kan zijn hier op aarde. Ik verkeer zelf in een dergelijke situatie maar kan er niets tegen doen; ik geloof dat ik U tegen die onrust een middel aan de hand kan doen, dat U gelukkig zal maken, maar tegelijkertijd nog ongelukkiger. Nu volgt mijn uiteenzetting.

Eerste Hoofdstuk

Voor iemand die kunst wil beoefenen, stelde men al van oudsher als eerste vereiste dat deze persoon moest beschikken over een bepaalde geestesgave die men genialiteit noemt, een vandaag de dag ongebruikelijk woord. Men nam aan dat deze persoon over meer zintuigen moest beschikken dan de gewone vijf, over meer geestesfuncties dan de gewone drie. Dit is een verouderde misvatting die vandaag de dag niet meer wordt erkend en ik ben er heilig van overtuigd dat nog nooit een zogenaamd genie het heeft gewaagd om zelfs maar bij zichzelf te beweren: ik heb genialiteit, want hij zou niet weten wat dat was. Deze opvatting over genialiteit heeft veel kwaad aangericht, want ze heeft menigeen gesmoord die iets had kunnen worden maar niet durfde, juist omdat hij dacht dat hij deze talisman niet bezat. Genialiteit bestaat uit geestesgaven die in de eerste plaats

normaal zijn, en in de tweede plaats in staat om op een bepaald moment een verhoogde graad van activiteit te bereiken. Dat wil zeggen dat een genie slechts een genie is op het moment dat hij scheidt. Men loopt niet de hele dag een genie te zijn! Goethe heeft vijf dikke boekdelen met dwaasheden geschreven en maar drie delen met geniaal werk. Neem dit alstublieft van mij aan, want ik heb alle acht delen gelezen. Hij moest namelijk gelegenhedenstukken voor het hof schrijven! Öhlenschläger was altijd onnozel; daarvan levert hij zelf het bewijs in zijn autobiografie en allen die hem bezocht hebben zijn het ermee eens. Dat vond Goethe, dat vond de scherpzinnige Fahlcrantz en ook C.F.Dahlgren. (Zie hun brieven!) Genialiteit is verder een gelukkige samenloop van omstandigheden. Voltaires scherpe stijl was het gevolg van en werd in stand gehouden door een chronische ziekte (Wormkoliek) waarvan hij altijd last had; Rousseau's gevoeligheid (hij was de zenuwachtigste mens die ooit leefde en noemde zichzelf een vrouw), die voortkwam uit een aangetast zenuwstelsel (zie zijn *Confessions*, afgrijpselijke beken-tenissen), veroorzaakte de Franse revolutie, zou men kunnen zeggen.

(De materialisten zijn van mening dat genialiteit, scheppingsdrift of de wens tot imiteren, vooral onder beoefenaars van de beeldende kunst, een laatste overblijfsel is van de Gorilla ((apen-aard)). Maar laten we het daar verder bij laten.)

Heeft u ooit iemand ontmoet van wie men denkt en van wie u zelf gelooft dat hij een genie is! Komen er niet even grif gemeenplaatsen uit zijn mond als bij ieder ander; ontdekt u ook maar enige schoonheid in zijn manier van uitdrukken; gebruikt hij ongewone woorden; kan hij ad rem reageren; kan hij Uw aandacht zelfs maar langer dan een half uur vasthouden; doet hij u, als hij dat kan, langer dan twee seconden duizelen, ver-rukt hij u meer dan vier minuten! Dat kan toch één op de twee mensen! Er zijn (werkelijk waar!) ezels die genieën worden aan de borreltafel! Een halve kan punch kan van iemand een woord-kunstenaar maken! (Nota bene! De kunstuitingen die op hand-werk berusten = schilderkunst, muziek, beeldhouwkunst et cetera vallen hier niet onder (?))

Tweede Hoofdstuk

Alle mensen zijn genieën. Men kan de mensen dan ook indelen in grote en kleine genieën. De grote zijn degenen die men gewoonlijk met genieën betitelt, de kleine degenen die men niet zo betitelt. Genialiteit kan ook een verworven vaardigheid of een eenzijdige ontwikkeling zijn. Ik zag een idioot van acht jaar die het adresboek uit zijn hoofd had geleerd. In dat opzicht was hij een genie!

Het is dus geen schande om een genie te zijn en ook geen grote eer. Dat heeft een democraat ontdekt maar daarom hoeft het nog geen onwaarheid te zijn! Is dat geen verheugend denkbeeld. Is het niet heerlijk om nog een paar afgoden van hun voetstuk te kunnen halen! Men heeft Lodewijk XIV, Napoleon I, Hendrik IV de grond ingeboord, maar men heeft het on-dier Wadman*, de bezinger van de vunzigheid, en Bellman*... rechtovereind laten staan. O, ik zou liever een knieval doen voor tien Vendôme-zuilen dan de lof zingen van deze heren!

Derde Hoofdstuk

Nu behandelen we waar het echt om gaat!

Ik zag een vrouw met een eenvoudige natuur, ik bedoel daarmee die aangeboren platvloerse manier van denken waarmee sommigen behept zijn, die gekleed als een werkster en ongekamd voor me kwam staan, en nadat ze, pakweg, twintig minuten had gesproken, was ze groot. Zij die geen twee woorden kon spreken zonder banaal of platvloers te zijn, met een ziel die nooit een hoge vlucht kon nemen, behalve wanneer ze kwaad was, verhief zich en zag de dingen in het groot, hetgeen ze daarvoor nooit had gekund, ze maakte een scène die in een huilbui eindigde, zelfs haar gebaren waren edel. Ik was vol bewondering en vergat me te verdedigen, want ik had wel gelijk! Ze was oprecht, want ze geloofde dat ze diep gekrenkt was, ze was niet kwaad, ze was ziedend en trots, ze sprak als een moeder die haar kind tegen een aanval beschermt! Ze was—voor één keer—to-neelspeelster en redenaar!

De Zweedse literatuurgeschiedenis rekent een *Liefdesbrief van Ingrid Persdotter* tot de middeleeuwse literatuur. Dat was

namelijk een non uit Vadstena die van een ridder, Axel Nilsson, hield, en zij werd—voor één keer—dichteres. Misschien had ze het vele keren kunnen zijn, als ze dat had gewild. Wanneer u de tweede brief van Ina F.* leest, zult u denken dat ze een schrijfster is.

Er zijn mensen die nooit hebben geschreven—Ze gaan op reis en schrijven uitstekende reisbrieven.

Kijk maar naar Egron Lundgren en Scholander.

(Ach mijn God ik begin moe te worden, ik kom hier nooit mee klaar.)

Er is een man die Meltzer* heet, hij heeft opgetekend wat hij heeft beleefd en hij is een groot verteller en een erkend schrijver. *Een schrijver is slechts een verslaggever van wat hij heeft beleefd.*

Börne* heeft geschreven over 'Hoe men in drie dagen een orgineel schrijver wordt'. Lees het! Het klopt!

Vierde Hoofdstuk

Degene die iets heeft beleefd, kan iets vertellen, degene die iets te vertellen heeft, *is een schrijver!*

Degene die woedend is, spreekt uitstekend, maar schrijft nog beter. Degene die woedend is over het platvloerse en het gemene is een hoogstaand schrijver!

Degene die verdriet heeft, kan daarover niet vertellen zonder warm te lopen, zonder vlam te vatten; degene die verdriet heeft, moet schrijver worden, hij kan in ieder geval altijd zeker zijn van medeleven.

Ja, maar ik kan niet schrijven. Jawel, iedereen heeft geleerd om te schrijven; u heeft toch ook uitstekende brieven geschreven!

Het is gemakkelijker om schrijver te worden dan iets anders, want we hebben het handwerk allemaal op school geleerd, als we in plaats daarvan hadden leren schilderen enzovoort, dan zouden we schilder o.i.d. worden. (Neem me niet kwalijk, maar ik ben zo moe en geëmotioneerd!)

Vijfde Hoofdstuk

Bevat de bijlage Kjellgrens* woorden aan een jonge schrijver. 'Jonge schrijver (= toneelspeler) als Gij wilt weten of uw

roeping al dan niet de ware is, leg dan uw hand op uw hart. Welk gevoel wordt er opgewekt door de dingen om u heen? Waarheid, deugd, rechtvaardigheid, vaderland, menselijkheid; zeg me, kunt ge deze heilige woorden uitspreken zonder dat uw bloed in beweging komt, zonder dat ge in al uw vezels trilt? Bezieet ge slechts met spot de dwaasheid van uw gelijken? met verachting hun ondeugden? met medelijden hun tegenslagen? Wat beoogt ge met dat verlangen van u om u door talent te onderscheiden? Is het soms een titel, een decoratie, meer aanzien dan de grote massa, een aangener leven? Is het soms de gunst van het hof of de lof van de maatschappij? Koestert ge slechts de wens om, door niemand gestoord en zonder iemand te storen, zoals dat heet in een eigen wereld te leven en de wereld te laten voor wat zij is? In dat geval jongeling! geloof me: ge bent het niet die door zijn genialiteit geroepen wordt om tot het volk te spreken. Probeer niet om u te verheffen boven de kring der middelmaat. Blijf keurig, onberispelijk, iemand met goede manieren! Uw naam zal, zo hij al leeft, te zamen met u sterven. Als daarentegen bij de aanblik van alles wat de orde der dingen doet wankelen, van alles wat schade toebrengt aan rede en deugd: als bij het zien of horen van zo iets gij al voelt dat uw bloed kolk, uw hart bonst, uw adem in uw keel stukt, dat de tranen u in de ogen springen en een stortvloed van gedachten uw ziel overspoelt; en als ge uzelf zo vergeet dat gij het niet meer bent, maar de deugdzame die lijdt, de verlichte die wordt vervolgd; de staatsburger, de filosoof, de medemens... Erken in dat geval, edele jongeling, de goddelijke stem van de genialiteit; probeer in dat geval niet tevergeefs een vuur te blussen, dat evenals het vuur der bliksem niet zal doven voordat het u heeft verteerd; volg in dat geval uw noodlot: "Word groot-en ongelukkig"!

Zesde Hoofdstuk

Eindelijk ben ik dan aan het eind en heb toch zo vreselijk veel moeten overslaan!

Word nu niet kwaad! Ik weet niet of ik het durf! Jawel! Ik durf het!

U maakt zich woedend over alles wat slecht, laag en gemeen is; maar u mag het niet zeggen! Schrijf het dan op! En degenen aan wie U dit eerst niet mocht zeggen en die U om de waarheid zouden hebben gehaat, zullen U toejuichen!

U wilde toneelspeelster worden om hen uw woorden in het gezicht te kunnen slingeren en nergens anders om. Denkt u zich eens in dat u toneelspeelster had kunnen worden en gedwongen was geweest om honderd keer te lachen om verdorvenheid, de ijdelheid te prijzen, het geweld te vergoelijken, terwijl u daarentegen één enkele keer precies dat had kunnen zeggen wat u wilde! Denk aan die kwelling!

Ik wilde mijn debuut maken* als Karl Moor en ik mocht na drie maanden van onbeschrijflijk lijden voor het publiek verschijnen dat toch de mensen vertegenwoordigt tot wie men zich wou richten, ik mocht, toen het grote ogenblik was aangebroken, verschijnen als een dronken barbier die van een gemaskerd bal komt met een rode haneveer in een narrenkap, met belletjes op de mouwen van zijn jas, en ik mocht een aantal andere ingehuurd schurken ertoe aanzetten een nobel man neer te steken; maar de vrouw werpt zich ertussen en redt hem: en ik stond vol schaamte voor haar terwijl ze mij en mijn vrienden met verwensingen overlaadde, en liet me verpletteren door haar woorden die ik natuurlijk bewonderde en die ik zonder dralen als eerste onderschreef. En zo kon ik beschaamd wegschuipen terwijl het publiek haar, de nobele vrouw, toejuichte en mij verafschuwde!

Spreek mij nooit meer van illusies!

Geloof u dat het verschil tussen taken, bedoelingen, zieleleven en emoties van de toneelspeler en de schrijver zo groot is dat men een enorme sprong moet maken—Helemaal niet. Ik had nog nooit een regel geschreven voordat ik bij het theater belandde! Dat was de lagere school! En ik was drie maanden tevoren even hevig overtuigd van mijn roeping als toneelspeler als U—misschien wat meer (Vergeef me!)

Vuur is vuur! Er is geen (nu is het briefpapier op), er is geen verschil! Het doel is hetzelfde!

Goed, schrijf dan!

Het is Uw plicht als vrouw om U uit te spreken over vragen waarover de man zich nooit kan uitspreken. U moet Uw bijdrage leveren met betrekking tot de vragen die van belang zijn voor ons hele leven.

Heeft U niets om over te schrijven! Schrijf alles op wat u niet zegt wanneer u over uw breikous gebogen zit, zeg alles wat u zou willen zeggen wanneer u zich ergert maar moet zwijgen en op het punt staat te ontploffen, schrijf, schrijf alles op wat Uw man U en geen ander in dit leven toevertrouwt, het geheim is toch bewaard, dat is het geweldige! U kunt gerust zijn aangezien u, in voor- en tegenspoed, in alle situaties waarin u terecht mocht komen, zijn hart zult verlichten; u zult onrecht kunnen verdragen, want in uw achterhoofd heeft u altijd de gedachte: de waarheid komt toch aan het licht! Het is slechts de kunst om uit te vinden wat de ondoorgrondelijke maskers zijn – en om te zwijgen. De stilte is heilig. Wat men eenmaal heeft verteld voordat het op papier is gezet, is verloren.

Zo gaat het. Het is nacht, het is stil! In plaats van geluidloze sonates op de piano te spelen, pakt u wat vellen papier en een pen. (Schrijf in Godsnaam *geen poëzie!* Er is voor niets plaats op die korte regeltjes – ook al ben je nog zo talentrijk en ga je onder alles gebukt.)

Schrijven is voor U alleen maar herinneren. U denkt dan aan een bepaald voorval van betekenis in Uw leven. Beperk het in het begin. Zorg ervoor dat er een begin en een einde aan zit – vooral een einde. Men moet weten waar het heen leidt!

U heeft de pen in uw hand. U begint met een beschrijving. (Ik neem aan dat u in gedachten teruggaat naar Uw leven in het klooster*, dat voor U van betekenis is geweest en waarin mooie en aantrekkelijke en vooral *nieuwe* details aanwezig moeten zijn.) Als u eens wist hoe nieuwsgierig ik ben! Dan bepaalt U zich tot het onderwerp! Het begin wordt natuurlijk het vertrek van een jong meisje uit het ouderlijk huis en de nieuwe situatie waarin ze terecht komt. U begint dus met een beschrijving om de toeschouwer op de hoogte te brengen.

Cap. I

'Het was een mooie zomermorgen' (of misschien was het wel een akelige herfstavond) 'Een diligence of een trein—Er zit een jong meisje in'... (Die is nu op weg naar dat klooster) Bedenk nu hoeveel miljoenen er zijn die willen weten wat dat meisje denkt en die dat anders nooit te weten zullen komen.

Nu gebeurt er iets! U wordt moe! U herleest wat u geschreven heeft en vindt het bij voorbeeld dwaas. Dat denkt men altijd. Luister nu goed.

U pakt een vel postpapier. Schrijf op deze manier!

Parijs o/o OO

'Lieve vriend,

Het was een verschrikkelijke reis... De regen plensde neer... Ik zat in mijn hoekje... wat 'n gedachten...'

Zo gaat het gemakkelijker, want het is gemakkelijker om 'ik' te mogen zeggen, als men iets vertelt.

De eerste brief gaat over de reis en alle indrukken, en een beetje over het huis dat men heeft verlaten, met zinspelingen op het verleden.

Dan streept men 'Lieve vriend' en 'Parijs oo/ OO' door, en dan ziet geen mens dat het een brief geweest is. Daarna krast men het woord 'verschrikkelijk' weg en meer van dergelijke woorden die zijn binnengeslopen en die de heren niet graag in druk zien!

De tweede brief gaat over de intrede in het klooster. Geef een gedetailleerde beschrijving, dit is volkomen nieuw voor ons boeren!

Mijn God, dat u niet in het Frans zal kunnen schrijven!

Op deze manier maakt u hoofdstukken.

Eerst heeft u een ontmoeting met de schooldirectrice. Denkt u zich eens in hoe heerlijk het is om al die dingen tegen haar te kunnen zeggen, die u waarschijnlijk nooit tegen haar of iemand anders heeft kunnen zeggen!

Wat een verhaal! Dan komt er een biechtvader of iets derge-

lijks! Denkt u zich eens in dat u een schijnheilige kunt ontmaskeren! Dan hoort u bij toeval het gesprek van twee jonge meisjes! Dan krijgt u een vriendin die U haar levensgeschiedenis vertelt enzovoort enzovoort.

Nu ben ik moe!

Maar nu doe ik U beiden een verzoek!

Wanneer ik morgen, zaterdag om 6 uur bij U kom, spreek dan niet meer over deze zaak met mij!

Het is een obsessie voor me geworden.

U bent beiden zulke uitzonderlijke mensen dat U heel deze lange geschiedenis kunt gedogen en begrijpen!

Als het verhaal klaar is, dan mag ik het lezen—niet eerder! Niet eerder! Maar dan bent u ook genezen van die toneelspekersziekte en bent u gelukkig en kalm!

Schrijf deze brieven voor uw man. Geef hem er elke dag één! Pas dan zult u oprecht zijn en dan bent u origineel! Hij zal U kunnen zeggen wat geen ander kan zeggen, u heeft altijd uw publiek bij u aan huis; zijn applaus zal stil zijn, maar hartverwarmender en opbeurender dan dat van een hele zaal...

Ik zal, wees daarvan overtuigd, alleen een manuscript doorlezen, ik zal niet weten wie het heeft geschreven, ik zal me nooit het recht aanmatigen om iets te vragen, ik zal geloven dat alles verzonnen is en ik zal slechts een boek voor me hebben liggen! Nu *spreken* we er nooit meer over!

Denk wat u wilt! Ik weet niet waarom ik dit schrijf! Ik geloof dat ik oprecht ben geweest en alles is mij zo natuurlijk voorgekomen! Ik weet zeker dat ik gelijk heb!

Als U denkt dat ik gek ben, dan moet u dat maar denken, maar zeg het niet, want ik kan U het antwoord tonen op een brief die ik stuurde aan een priester in Upland, die een gekkenhuis heeft voor privé-personen en aan wie ik vroeg of ik bij hem kon wonen! Het is dank zij U dat ik op dit moment misschien nog leef—in ieder geval geestelijk en daarom kunt u niet geloven hoezeer het mij kwelt dat ik U niet mag zeggen hoe ik